

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaalsainete õpetamine põhikoolis

Karl Paas

**Punaarmee/Nõukogude armee käsitus stalinismi aja eesti keele õpikutes ja
pedagoogilises kirjanduses**

bakalaureusetöö

Juhendajad: dotsent Anu Raudsepp
lektor Karmen Trasberg

Läbiv pealkiri: Punaarmee/Nõukogude armee käsitus stalinismi ajal

KAITSMISELE LUBATUD
Juhendaja: Anu Raudsepp (PhD)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Juhendaja: Karmen Trasberg (PhD)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Villems (MA)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
Metoodika.....	5
1. Punaarmee/Nõukogude armee 1918-1953	6
1.1. Punaarmee 1918-1946.....	6
1.2. Eestlased Punaarmees Teise maailmasõja ajal	6
1.3 Punaarmee/Nõukogude armee väeosad Eestis sõjajärgsetel aastatel	9
2. Punaarmee/Nõukogude armee käsitus pedagoogilises kirjanduses	12
2.1. Punaarmee/Nõukogude armee kuvand	12
2.2. Punaarmee juhtide kuvand	13
2.3. Rahva hoiakud Punaarmee /Nõukogude armee suhtes	14
3. Punaarmee/Nõukogude armee kuvand eesti keele õpikutes.....	16
3.1. Eesti keele õpikute autorid	16
3.2. Punaarmee/Nõukogude armee kui võitmatu kaitsja kuvand	17
3.3. Punaarmee/Nõukogude armee eetilise kuvand	19
3.4. Nõukogude rahva suhtumine Nõukogude armeesse	20
Kokkuvõte	21
Summary	23
Autorsuse kinnitus.....	24
Kasutatud kirjandus.....	25

Sissejuhatus

Stalinismi perioodi uurimine on ajalooõpetuses aktuaalne teema. Käsitletaval ajal toimusid Eestis suured ümberkorraldused, mida saatsid muudatused haridusvaldkonnas.

Punaarmee/Nõukogude armee tegevust peeti Nõukogude võimu poolt väga tähtsaks, selle tegevust propageeriti nii meedia kui pedagoogilise kirjanduse vahendusel. Käesoleval aastal möödus Teise maailmasõja lõpust 70 aastat, mis ärgitas käesoleva töö autorit uurima, milline oli Punaarmee/Nõukogude armee kuvand tollastes õpikutes ja pedagoogilises kirjanduses.

Punaarmee/Nõukogude armee käsitlusi eesti keele õpikutes stalinismi perioodil on uuritud vähe. Suure panuse käsitletavasse temaatikasse on andnud Anu Raudsepp ja Karin Veski, kelle koostöös ilmus 2015. aastal artikkel „Vaenalase ja kangelase kuvand eestikeelsetes originaalõpikutes aastail 1947-1953“. Samuti on Anu Raudsepp ja Veronika Nagel käsitlenud õppematerjalidega seonduvat temaatikat sõjajärgsel stalinismi perioodil.

Antud bakalaureusetöö uurimisprobleemiks on, kuidas kujutati stalinismi aja pedagoogilises kirjanduses Punaarmeed/Nõukogude armeed.

Uurimuse eesmärgiks on analüüsida, millised olid Punaarmee/Nõukogude armee positiivse kuvandi tekitamise mustrid tollases pedagoogilises kirjanduses. Eesmärgist tulenevalt sõnastati järgmised uurimisküsimused:

1. Milline oli Punaarmee/Nõukogude armee kuvand tollases pedagoogilises meedias (ajakirjas *Nõukogude Kool* ja ajalehes *Nõukogude Õpetaja*)?
2. Kuidas kujutati Punaarmeed/Nõukogude armeed sõjajärgse perioodi eesti keele õpikutes?

Uurimismeetodina kasutas autor kvalitatiivset uurimisviisi, täpsemalt dokumendianalüüsi. Uuriti eesti keele õpikud ja pedagoogilist ajakirjandust. Õpikute valikul lähtuti põhimõttest, et need oleksid koostatud vahetult sõjajärgsel perioodil (1946-53), et varieeruks autorite ring ning et need oleksid suunatud erinevate kooliastmete (algkoolist keskkoolini) õpilastele. Pedagoogilisest ajakirjandusest valiti artiklid ajakirjast *Nõukogude Kool* ja ajalehest *Nõukogude Õpetaja*.

Käesolev bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas tutvustatakse üldiselt Punaarmee/Nõukogude armee tegevust ja taotlusi nii Teise maailmasõja perioodil kui ka sõjajärgsel ajal. Teises osas käsitleb autor ajakirjas „*Nõukogude Kool*“ ja ajalehes

„Nõukogude Õpetaja“ ilmunud artikleid, mis edastasid sõnumit Punaarmee/Nõukogude armee tegevusest. Kolmandas osas kirjeldab autor eesti keele õpikutes loodud Punaarmee/Nõukogude armee kuvandit.

Metoodika

Antud uurimistöös kasutati kvalitatiivset lähenemist. Peamiseks andmekogumise meetodiks oli dokumendianalüüs, et selgitada armee kuvandiga seonduvaid märksõnu pedagoogilises ajakirjanduses ja õpikutes.

Valimi moodustamise strateegiana kasutati eesmärgipärast valimit, kus uuritavad valitakse mingite kindlate kriteeriumite alusel (Õunapuu, 2012). Antud uurimistöös moodustasid valimi:

1) ajavahemikus 1945-1953 ilmunud pedagoogilise ajakirjanduse põhilised väljaanded *Nõukogude Kool* ja *Nõukogude Õpetaja*. Vaatluse all olid kõik antud perioodil ilmunud artiklid, mille sisus kajastus väljend „Punaarmee“ või „Nõukogude armee“;

2) eesti keele õpikud, mille valikul lähtuti järgmistest kriteeriumidest: a) koostatud sõjajärgsel perioodil (1946-53), b) õpikud erinevatele kooliastmetele, c) õpikute autorid erineva taustaga.

Uuritavad õpikud olid järgmised:

- Esimesed Vaod, Emakeele lugemik ja õpik I klassile, Pedagoogiline kirjandus, Tallinn 1946, Johannes Käis
- Eesti keele õpik V klassile, Pedagoogiline Kirjandus, Tallinn 1946, Karl Praakli
- Eesti keele õpik ja lugemi I klassile, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1953, H. Bachmann, E. Janno, S. Rebane, E. Salun
- Eesti keele õpik VI klassile, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1950, Karl Praakli
- Eesti keele grammatika süntaksi II osa ja semasioloogia, Keskkooli X klassile, Õpetajate seminaridele ja Instituutidele, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1950, Kristjan Kure.

Andmeid analüüsiti temaatilise sisuanalüüsi teel. Selle eesmärgiks on leida üles andmetes peituvad tähendused ja arusaamad (Ezzy, 2002; Flick, 2011, viidatud Kalmus, Masso, Linno, 2015 j). Selgitati välja teemad ja nende järjestus ning uuriti teksti autorite interpretatsioone. Temaatilist analüüsi on soovitatud kasutada eelkõige vähe uuritud valdkondade ja teemade uurimisel (Kalmus, Masso, Linno, 2015).

1. Punaarmee/Nõukogude armee 1918-1953

1.1. Punaarmee 1918-1946

Punaarmee oli Nõukogude Venemaa (aastast 1922 NSV Liidu) maavägede ametlik nimetus alates 1918. aastast kuni 1946. aastani. See moodustati 28. jaanuaril 1918, esimesed väeosad loodi peamiselt punakaartlastest. Alguses oli sõjaväega liitumine sarnaselt palgaarmeega vabatahtlik..

1946. aastal nimetati Punaarmee ümber Nõukogude armeeks, mis allus NSVL Kaitseministeeriumile. Nüüdsest oli armee koosseisus maaväe ja õhuväe üksused ning 1959. aastast ka strateegilise raketiväe ja õhukaitseväe üksused. Armee koosseisus olid veel sõjaväelised õppe-ja uurimisasutused.

Eestlaste esimesed kokkupuuted Punaarmeeaga olid Vabadussõjas, mille eestlased võitsid. 1939. aasta sügisel iseseisvuse kaotuse eel, teise maailmasõja alguses rajati aga Lääne-Eestisse ja saartele NSV Liidu nõudel nõukogude sõjaväebaasid, kuhu lubati lepingu kohaselt paigutada hinnanguliselt 25 000 punaarmeelest. Eesti enda sõjaväe ja Sõjamineisteriumi sõjaaegses koosseisus oli 1939. a sügisel ette nähtud: 5087 ohvitseri, 15 005 allohvitseri ja 84 272 sõdurit, kokku 104 364 meest (Salo, 2005).

1940. aasta kevadel seati Eestis asunud Punaarmee väeosad lahingvalmidusse, kuna Saksa vägede tegevus Ida-Euroopa suunal kiirenes. Punaarmee alustas agressiooni Eesti vastu. Eesti valitsusele esitati ultimaatum, et tuua juurde täiendavaid vägesid ja isikkoosseisu. Sellise tegevusega taheti tekitada kommunistliku riigipöõret. Sealjuures üritati kogu sündmustiku kujutada kui rahvarevolutsiooni (Eesti Ajalugu VI, 2005, lk 161).

1.2. Eestlased Punaarmees Teise maailmasõja ajal

1941. aastal puhkenud Suvesõja tulemusena pidi Punaarmee taanduma Eestist NSVL sisealadele. Sealhulgas evakueeris siinsetelt aladelt umbes 25 000 inimest. Kiire taandumisega seoses kartis nõukogude võim, et sakslased võivad okupeeritud aladelt värvata siinseid elanikke enda sõjaväkke. Seega kuulutati 30. juunil välja (1919-1922 sündinud kutsealustele meestele) mobilisatsioon Punaarmeesse ning 20. juulil juba täiendav üldmobilisatsioon 1907-1918. aastal sündinud meestele. Sellise üldmobilisatsiooniga eiras nõukogude võim

rahvusvahelise õiguse põhimõtteid, mis sätestab, et okupeeritud aladelt ei tohi sundkorras mobiliseerida inimesi enda relvajõududesse (Eesti Ajalugu VI, 2005, lk 193).

Üldmobilisatsioon toimus üle Eesti. Põhja-Eestis oli mobiliseeritute hulk suurem kui Lõuna-Eestis, sest lõunapoolsed maakonnad olid mobilisatsiooni ajaks langenud saksa vägede kätte. Samuti hoiti Lõuna-Eestis massiliselt Punaarmee eemale. Nõukogude allikate kohaselt ilmus mobilisatsiooni punktidesse hinnanguliselt 50 000 meest, kellest jõudis Venemaale 33 000. Ülejäänud, kas jõudsid põgeneda, hukkusid või ei jõutud piisavalt kiirelt tagalasse viia (Eesti Ajalugu VI, 2005, lk 193-194).

Suur mobiliseeritute arv andis eelduse luua 1942. aastal Eesti rahvuslik väeosa – 8. Laskurkorpus. Teadaolevalt tuli NSV Liidus Riikliku Kaitsekomitee poolt Eesti laskurkorpuse loomiseks positiivne otsus juba mais 1942, kuid reaalse üksuse formeerimine jäi 1942. aasta sügisesse. Laskurkorpuse moodustamine lükkus edasi seetõttu, et kokkuliidetavad 7. eesti laskurdiviis ja 249. eesti laskurdiviis paiknesid rindejoone erinevates piirkondades. 25. septembril 1942. aastal andis Rahva Kaitsekomissariaat välja direktiivi 8. laskurkorpuse moodustamiseks. Siinkohal tasub ära märkida, et lahingvalmis pidi korpus olema 20. oktoobriks 1942. aastal, kuid realselt võttis formeerimine ja lahinguteks ettevalmistamine rohkem aega. Ära märkimist tasub kindlasti fakt, et enamik 8. laskurkorpuse eestlastest juhtkonna liikmed olid Leningradis tegutsenud 3. Ühendatud Internatsionaalse Sõjakooli kasvandikud (Korpusepoisid, 2007, lk 96-97).

Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi poolt välja antud raamatu „Korpusepoisid“ andmetel kuulus 7. ja 249. eesti laskurdiviisist koosnenud 8. laskurkorpusesse 27 311 meest (sealhulgas 6617 meest tagavarapolgust, 300 eestlast korpuse juhatusest ja eriüksustes ning sõjakooli õppima saadetud 107 meest). Rahvuslikult koosnes korpus peamiselt eestlastest. 7. eesti laskurdiviisis oli eestlaste osakaal 85,5% ja 249. eesti laskurdiviisis koguni 91,1%. Kõikidest toodud suhtarvudest lähtuvalt võib järeldada, et eestlasteks loetleti ka Venemaa eestlasi. Ehki nende side Eestiga võis olla nõrk ning nende enda rahvuslik identiteet oli ka pigem nõukogude kodanikule omane. Kui palju oli Venemaa eestlasi Eesti rahvuslikus väeosas pole arvuliselt teada, kuna statistika selle kohta puudub (Korpusepoisid, 2007, lk 97).

ENSV Vabariikliku Sõjakomissariaadi poolt demobiliseeritute annab ülevaate tabel 1.

Tabel 1. 1946. aastal Eestis demobiliseeritute arv (Kaasik, 2012, lk 438-439).

Sõjakomissariaat	Ohvitserid	Seersant-ja reakoosseis	Naised	Kokku
Tallinna linn	995	5915	664	7574
Narva linn	58	351	18	427
Pärnu linn	104	463	84	651
Tartu linn	171	972	81	1224
Valga mk	36	464	33	533
Viljandi mk	78	837	11	926
Viru mk	169	2011	71	2251
Võru mk	50	1246	37	1333
Lääne mk	40	1039	39	1118
Pärnu mk	12	560	6	578
Saaremaa	39	818	26	883
Tartu mk	83	1942	22	2047
Harju mk	51	1489	58	1598
Järva mk	50	862	16	928
Kokku:	1936	18 969	1166	22 071

Kui kõrvutada Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi poolt avaldatud numbreid ja Peeter Kaasiku koostatud tabelit, siis on selgelt näha, et üle 5000 inimese polnud mobiliseeritud Eestist või ei vabastatud paljusid sõjaväeteenistusest. Samas pole ka kindel, et kõik demobiliseeritud teenisid 8. laskurkorpuses.

Võrreldes iseseisvusaegse ohvitseri elukutse kõrge renomeega oli eesti meeste suhtumine armeeteenistusse pärast sõda muutunud. Peamine vastuolo seisnes selles, et valdav osa ühiskonnast leidis, et pärast sõda ohvitseri elukutse valijad, teenivad okupante ja reedavad nii-öelda Eesti vabariiki. Olenemata sellest suhtumisest valisid siiski paljud Eestist pärit mehed sõjaväelise elukutse. Seda tehti erinevatel põhjustel. Eesti Sõjamuuseumi poolt koostatud uuringust välja toodud põhjuste hulgast võib tähtsaimana välja tuua üldise huvi sõjaväe vastu ning sellega kaasnenud materiaalne kindlustatus. Teadaolevalt polnud palk sõjaväes kindlasti üle keskmise tsiviilelanikkonna palgast, kuid sellega kaasnesid lisahüved ehk siis Nõukogude Liidule omase nomenklatuuri süsteemis hea positsiooni. Ühe põhjusena nimetatakse antud uuringus soovi edasi kanda perekondlikku sõjaväelist traditsiooni. Sõjaväelase kutse valinute seas võis olla ka tõsiusklike kommuniste, kes võisid näha sõjaväes teenimises kõrgemat ja paremat võimalust kindlustada enda kui ka Eesti kommunistlike ideaale.

Ohvitseride hulgas tekitas probleeme Nõukogude armees kehtiv rotatsioonisüsteem, mille tulemusena ei leidunud sõjaväelastele sobivat elukohta ning võisid tekkida sotsiaalsed probleemid. Kuna Nõukogude armee ohvitseride hulgas domineerisid slaavi päritoluga ohvitserid, siis on alust arvata, et probleemid võisid Eesti sõjaväelastel tekkida rahvuslikult pinnalt. Eesti Sõjamuuseumis uuringu põhjal seda siiski polnud. Nimelt probleemide tekkimisel ei mänginud rolli rahvuslik päritolu vaid siiski isiklik suhtumine ja olemus (Luts, 2012, lk 459).

1.3 Punaarmee/Nõukogude armee väeosad Eestis sõjajärgsetel aastatel

Teise maailmasõja järgselt, 1944. aastal algas Eestis uues Nõukogude okupatsioon. Sõjajärgsel perioodil etendasid Eesti NSV haldamisel suurt rolli siin paiknevad okupatsiooniar mee üksused ja julgeolekuorganid. Ülesandega kindlustada siinset uut riigikorda.

Julgeoleku riiklikud institutsioonid olid 1946. aastast ühiskondliku korra tagamise eest vastutav siseministeerium ja riikliku julgeolekuga tegelev julgeolekuministeerium. Mõlemad ministeeriumid olid Eesti NSV repressiivpoliitika peamised teostajad (Eesti Ajalugu VI, 2005, lk 256).

Eestisse jäänud Punaarmee rahvuslik väeosa oli sõjajärgsel perioodil Punaarmee 8. Laskurkorpus. 1945. aastal nimetati ümber 41. Kaardiväe Eesti Laskurkorpuseks.

Eesti laskurkorpuse numeratsiooni muutumist näitab tabel 2.

Tabel 2. Eesti laskurkorpuse numeratsioon juunis 1945 (Kaasik, 2012, lk 438).

Väeosa	Uus numeratsioon
8. Eesti laskurkorpus	41. kaardiväe Eesti Tallinna laskurkorpus
28. üksik sapööripataljon	153. kaardiväe üksik sapööripataljon
49. üksik sidepataljon	218. kaardiväe üksik sidepataljon
45. tankipolk	126. kaardiväe tankipataljon
7. Eesti laskurdiviis	118. kaardiväe Eesti Tallinna punalipuline laskurdiviis
27. laskurpolk	369. kaardiväe laskurpolk
300. laskurpolk	371. kaardiväe laskurpolk
354. laskurpolk	373. kaardiväe laskurpolk
23. suurtükiväe polk	100. kaardiväe suurtükiväebrigaad
249. Eesti laskurdiviis	122. kaardiväe Eesti Tallinna punalipuline laskurdiviis
917. laskurpolk	368. kaardiväe laskurpolk
921. laskurpolk	370. kaardiväe laskurpolk
925. laskurpolk	372. kaardiväe laskurpolk
776. suurtükiväepolk	99. kaardiväe suurtükiväebrigaad

Tabelist ilmneb, et rahvuslikus väeosas muudeti ka koosseisu. Nimelt motoriseeritud tanki üksusi vähendati, kuid suurtükiväe üksusi suurendati.

Rahvuslikest väeosadest otsustati loobuda 1956. aastal, ajendatuna Gruusias tekkinud olukorrast, kus rahvuslik väeosa keeldus maha surumast kohalike inimeste mässu. Kardeti, et rahvuslikud väeosad võivad muutuda nõukogude võimule ohuallikaks. Seetõttu pidid ka varem Eestis teenida võinud kutsealused siirduma nüüdsest ajateenistusse Nõukogude Liidu avarustesse.

Siin paiknenud sõjaväeüksuste suhted kohalike elanike polnud head. Peamised probleemid seisnesid sõjaväelaste üleoleva käitumisega ning vägivallatsemisega, mille kohta on arvukalt teateid (Eesti Ajalugu VI, 2005, lk 259). Kindlasti oli ka suureks konflikti allikaks asjaolu, et Eesti territooriumil kasvas sõjaväeobjektide arv, mis rajati eeskätt põliselanike poolt asustatud aladele, kus kohalikud elanikud sunniti lahkuma.

Eestlaste suhtumine punaarmeesse ja nõukogude võimu oli sõjaajal ning sõjajärgsetel aastatel negatiivne. Põhjuseid oli palju, mida eelnevalt loetleti. 1941. aastal korraldatud mobilisatsiooniga saadi punaarmeesse väga palju eestlasi, siis oli võimalik moodustada rahvuslik väeosa – 8. Laskurkorpus. Väeosa moodustati 1942. aasta sügisel. Sõjajärgsel perioodil paiknes Eesti rahvuslik väeosa Eesti NSV-s kuni 1956. aastani, mil saadeti laiali kõik Nõukogude armee rahvuslikud väeosad.

2. Punaarmee/Nõukogude armee käsitus pedagoogilises kirjanduses

2.1. Punaarmee/Nõukogude armee kuvand

Ajakirjanduse abil oli võimalik mõjutada inimeste hoiakuid Punaarmee/Nõukogude armee suhtes. Positiivselt sõnastatult on võimalik luua tegelikkusele vastanduv kuvand. Punaarmee/Nõukogude armee kuvand vaadeldava perioodi pedagoogilises meedias oli ainult üliposiitiivne. Huvitav on vaadelda, mida seejuures eriti rõhutati.

Ajakirjanduses peeti esmatahtsaks nõukogude sõjaväe kaitsemissiooni. *Nõukogude Koolis* ja *Nõukogude Õpetajas* ilmunud artiklites käsitleti sarnaselt Punaarmeed/Nõukogude armeed vabastajana: *inimkonna ajaloos omandanud koha, kui suur vabastaja, rahvaste vabaduse ja üldise rahu vankumatu kaitsja* (Nõukogude armee – vabaduse ja rahu kaitsja, 1950, lk 2). Sarnaste positiivsete faktidega kirjeldati Punaarmee/Nõukogude armee loomist: *Nõukogude armee loodi mitte võõraste maade vallutamiseks* (Nõukogude armee – vabaduse ja rahu kaitsja, 1950, lk 2). 1949. aastal Punaarmee/Nõukogude armee aastapäevaks ilmunud artiklis kujutati Nõukogude armeed kui uut tüüpi armee. Armee, mis on tihedasti seotud oma rahvaga ja mis võitles õilsate eesmärkide nimel. Artiklis kirjutati, et Punaarmee/Nõukogude armee võidu saladus Teises maailmasõjas oli, et Punaarmee/Nõukogude armee oli maailma kõige eesrindlikuma korraga armee (Nõukogude rahva võidukas armee, 1949). 1947. aastal Punaarmee 28. aastapäevaks ilmunud artiklis kirjutati, et „*Punaarme päästis meie kodumaa saksa ikke alt, ta päästis kogus Euroopa fašistlikust orjusest*“.

1950. aasta armee aastapäeva artiklis kujutati Nõukogude armeed üldise rahu vankumatu kaitsjana, mis loodi rahva ja nõukogude riigi piiride kaitseks. (Nõukogude armee – vabaduse ja rahu kaitsja, 1950) Lisaks kaitsemissioonile oli Arkaadi Uibo sõnul Punaarmeel ka õilis missioon kaitsta kultuurisaavutusi (Uibo, A. 1945).

Punaarmeed/Nõukogude armeed püüti näidata siinsele elanikkonnale eesmärgipäraselt positiivsena. Oma missiooni elluviimisel tunnustati armee heroismi, millega seondusid enamik positiivseid omadussõnu. Iseloomuliku näitena võib tuua lause *Ränkades kaitselahingutes Punaarmee kaitses iga jalatäit Nõukogude maad, pidades mehiselt vastu* (Punaarmee 29. Aastapäevaks, 1947, lk 57).

1949. aastal lisandus nõukogude armee positiivsesse kuvandisse edukuse mõiste. Väideti, et Punaarmee üheks võidu põhjuseks Suures Isamaasõjas oli teadlikkus ja proletaarne distsipliin (Nõukogude armee ja merelaevastiku 31. aastapäevaks, 1949, lk 75).

2.2. Punaarmee juhtide kuvand

Ootuspäraselt kirjeldati nii *Nõukogude Koolis* kui *Nõukogude Õpetajas* positiivselt ka sõjaväe juhtkonda. Nii näidati Stalinit *Nõukogude Koolis* Punaarmee võimsuse alustalana: *Stalin kasvatas armastusega ja suurendas Nõukogude armee kaadreid* (Nõukogude armee ..., 1949, lk 76) ta oli *geniaalne väejuht*. (Nõukogude armee 30-ndaks ... 1948, lk 58).

Nõukogude Õpetaja artiklites rõhutati samuti Stalini tähtsust, kes olevat olnud *Punaarmee suurimate võitude innustaja ja organiseerija* (Meie kodumaa piiride ustav kaitsja, 1952, lk 1).

Staliniga sarnaselt iseloomustati *Nõukogude Koolis* positiivselt teisigi Punaarmee juhte, kuigi tehes seda anonüümselt. Näiteks oli Punaarmee ohvitser *oma väeosale kui hoolitsev isa* (Uibo, A. 1945, lk 35.) Nõukogude armee ohvitseri ja komandöride puhul toonitati veel nende üleolekut hitlerliku armee juhtidest (Nõukogude armee 30-ndaks aastapäevaks, 1948).

Nõukogude Õpetaja veergudel nimetati erinevalt *Nõukogude Koolist* teisigi Punaarmee/Nõukogude armee juhte ning võitlejaid, nagu näiteks Arnold Meri ja Endel Puusepp - Nõukogude Liidu kangelased ja *eesti rahva pojad* (Kaljumäe, V. 1948, lk 2).

Taolise propagandistliku võttega taheti ilmselt muuta Eesti ühiskonna suhtumist Punaarmeesse/Nõukogude armeesse, heroiseerides eestlastest punaarmee lasi. Demobiliseeritud meeste pjedestaalile tõstmise alateadlik eesmärk oli tekitada usku punaarmee lastesse, kui kangelastesse. Anu Raudsepp ja Karin Veski oma ühises artiklis „Vaenlase ja kangelase kuvand eestikeelsetes originaalõpikutes“ leiavad, et kangelase kuvand seoti koolis vabade, teadlike, igakülgsest arenenud inimeste, nõukogude patriootide-kangelaste kujundamisega (Raudsepp & Veski, 2015, lk 210).

2.3. Rahva hoiakud Punaarmee /Nõukogude armee suhtes

Nõukogude rahvas suhtus *Nõukogude Kooli* ja *Nõukogude Õpetaja* väitel sügava lugupidamise ja armastusega (Uibo, 1945, lk 34; Punaarmee 29. Aastapäevaks, 1947, lk 57; Nõukogude armee 30-ndaks ..., 1948, lk 58, 60).

Nõukogude Õpetajas Punaarmee/Nõukogude armee 30. aastapäevaks ilmunud artiklis kirjeldati ühiskonna suhtumist: „*Kuskil maailmas ei ole rahva poolt sellist armastusväärset ja hoolikat suhtumist armeesse, kui meil.*“ Samas artiklis kirjutati ka laste suhtumisest Punaarmeesse/Nõukogude armeesse: „*Armee aastapäev ei tekita elevust üksnes täiskasvanuis, aga on tähtsaks sündmuseks ka nõukogude laste ja noorsoo elus; „...kes unistavad saada vapraiks tankistideks, julgeiks lendureiks, kahurväelasiks ja komandörideks*“ (Võtta väärikalt vastu ..., 1948, lk 3).

Erinevalt ajalehest *Nõukogude Kool* vaadeldi ajalehes *Nõukogude Õpetaja* ka maailmas levinud suhtumist Punaarmeesse/Nõukogude armeesse. 1953. aastal Punaarmee/Nõukogude armee 35. aastapäeval väitis artikli „Rahu ja rahvaste vabaduse armee“ autor V. Laidsalu, et „paljud Euroopa ja Aasia rahvad on tulvil sügavat armastust ja tänu Nõukogude armee kui oma vabastaja vastu,“ nimetades Nõukogude armeed „võimsaks ja ustavaks rahu kaitsjaks“ (Laidsalu, 1953, lk 2).

1950. aastate alguses toimusid Külma sõja alguse tõttu olulised muutused maailma poliitikas. Suhted demokraatlike lääneriikide ja Nõukogude Liidu mõjusfääri kuuluva Ida-Euroopa vahel jahenesid. *Nõukogude Koolis* ja *Nõukogude Õpetajas* ilmunud artiklite põhiline joon jäi samaks – positiivne kuvand seoses Punaarmee/Nõukogude armeega. Varasemaga võrreldes ilmus uue joonena vastandumine lääne ühiskonnale. 1951. aastal ilmunud artiklis „Rahu ja julgeoleku valvur“ määratleb autor kindral-major V. Moskovski Nõukogude Liidu suurima ja õelama vaenlase. Kelleks olid ameerika imperialistid (Moskovski, V. 1951, lk 3). Selline suhtumine lääne ühiskonda oli tingitud USA valitsuse püüdlustest takistada kommunismi levikut. Tekkinud olukorda võib iseloomustada poliitiliste huvide kokkupõrkenä.

Punaarmee/nõukogude armeest kirjutati *Nõukogude Koolis* ja *Nõukogude Õpetajas* valdavalt seoses Punaarmee/Nõukogude armee aastapäevadega. On üllatav, et Nõukogude Koolis 1951-1953 enam sellekohaseid artikleid ei avaldatud. Nende väljaannete artiklite

peamine erinevus seisnes sisulises mahus - Nõukogude Õpetaja artiklid Punaarmee/Nõukogude armee aastapäevadel olid tunduvalt pikemad. Artiklite ühendav joon oli armee ülistamine.

Kirjutistes toonitati ainult väga positiivset suhtumist Punaarmeesse/Nõukogude armeesse. See erines aga tegelikust olukorrast, sest 1940. aastate lõpul Eestis toimunud sündmused pigem süvendasid inimeste negatiivset suhtumist nõukogude võimu.

3. Punaarmee/Nõukogude armee kuvand eesti keele õpikutes

1944. aasta sügisel jätkati 1941. aastal pooleli jäänud üleminekut Nõukogude Liidus kehtivale haridussüsteemile. Kuna kõik muutused ei toimunud korraga, siis haridusprogramme muudeti aastatel 1944-1953 korduvalt. Õpeainetest pöörati enam tähelepanu eesti ja vene keele programmidele (Raudsepp, 2005). Näiteks rõhutati 1946. aasta eesti keele ja kirjanduse õppekava seletuskirjas: „Rohkem kui ükski teine õppeaine suudab emakeel õpilast mõjutada tema arenemisteel teadlikuks, algatusvõimeliseks ja ustavaks Nõukogude Liidu kodanikuks, nõukogude patrioodiks“ (Keskkooli õppekavad: Eesti keel, kirjandusõpetus, 1946).

3.1. Eesti keele õpikute autorid

Silmapaistvad eesti keele õpikute autorid olid Johannes Käis, Kristjan Kure, Bernhard Sööt ja Karl Praakli.

Johannes Käis sündis Eestis kooliõpetaja peres. 1904. aastal lõpetas Käis Peterburi Õpetajate Instituudi. Eestisse tuli ta tagasi 1920. aastal. 1920-1921 töötas ta Haridusministeeriumis riigikoolinõunikuna (osales avalike algkoolide seaduse elluviimises ja algkooli õppekavade koostamisel). Aastatel 1921-1930 oli Võru Õpetajate Seminari direktor, 1931 Paldiski Ühisreaalgümnaasiumi direktor, 1931-1940 Eesti Õpetajate Liidu teaduslik sekretär, 1940-1941 Hariduse Rahvakomissariaadi metoodikaosakonna juhataja, 1940-1941 ja 1945-1949 ajakirja „Nõukogude Kool“ tegevtoimetaja, 1944-1947 Haridusministeeriumi metoodikaosakonna juhataja ning 1947-1950 koolide inspektor (Käis, s.a.). Johannes Käis oli Eestis tuntud õpikute autor ka enne Teist maailmasõda.

Kristjan Kure sündis samuti Eestis, lõpetas Tartu Hugo Treffneri eragümnaasiumi. Kooliõpetaja kutseksami sooritas Kristjan Kure eksternina Pärnus. 1910. aastal sai Kristjan Kurest Krootuse külakooli õpetaja, selle järel oli ta õpetaja Võnnu kihelkonna Vastse-Kuuste valla Leevi külakoolis. Esimese maailmasõja ajal 1914. aastal mobiliseeriti ta tsaariarmeesse. Alates 1920. aastast õppis ja töötas Leningradis. 1940. aastal oli K. Kure Tartu Ülikooli prorektor. Evakueerus 1941. aastal Nõukogude Liitu. 1945. aastal töötas Tallinnas EK(b)P linnakomitees koolide osakonna juhatajana. Hiljem palju aastaid Tallinna Pedagoogilise Instituudi direktor. Pensioni ajal töötas K. Kure ENSV Teaduste Akadeemias (Tallinna

Tehnikaülikooli professorid läbi aegade; Jantson, Signe, Vahtra, Milvi, Kaasik, Imbi; Tallinna 2008, TTÜ Kirjastus, lk 165). Kristjan Kure oli enne Teist maailmasõda Nõukogude Liidus tuntud eesti keele ja kirjanduse õpikute autor.

Bernhard Adolf Sööt oli samuti Eesti Vabariigi ajal tegutsenud kirjandusteadlane. Sööt õppis Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas (rahvaluule) ning 1929. aastal kaitses magistritööd. Aastatel 1928-1944 töötas Sööt õpetajana erinevates gümnaasiumides Pärnus, Kuressaares ja Paides. Aastatest 1944. kuni 1947. oli Sööt Hariduse Rahvakomissariaadi vaneminspektor. Aastatel 1954.-1970. juhtis Sööt Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjanduse kateedrit (Album Academicum Universitatis Tartuensis, s.a.).

Karl Praakli sündis Tartumaal. Ta omandas pedagoogilise hariduse Võru Õpetajate Seminaris. Praakli töötas aastatel 1947-1950 Märjamaa Keskkooli direktorina. 1950-1968 töötas Praakli Kehtna põllumajanduskeskkoolis, parteikoolis ning Kehtna 8-kl. koolis eesti keele õpetajana. Karl Praakli koostas hulgaliselt õpikuid ja töövihikuid ning avaldas pedagoogika alaseid artikleid ajalehtedes.

Eesti keele õpikute autorid olid põhiliselt Eesti Vabariigi aegse õpi-ja töökogemusega. Teistest eristus Nõukogude Liidu taustaga Kristjan Kure.

3.2. Punaarmee/Nõukogude armee kui võitmatu kaitsja kuvand

Sarnaselt pedagoogilise ajakirjandusega domineeris ka eesti keele õpikutes Punaarmee/Nõukogude armee kui kaitsja kuvand, kes *purustab iga vaenlase ja kaitseb meie kodumaad* (Käis, 1946, lk 9).

Oluline erinevus õpikute puhul oli see, et algklasside õpikutes kasutati Punaarmee/Nõukogude armeega seonduvat peamiselt tutvustavates jutukestes ja proosatekstides. Põhikooli ja keskkooli õpikutes kasutati Punaarmee/Nõukogude armee käsitlusi peamiselt harjutustes ja lihtsalt näidetena. Karl Praakli kasutas oma eesti keele õpikus harjutust, kus oli õpilasel vaja panna puuduvad kirjavahemärgid, näitelauset: „*Tuld kõlas ohvitseri käsk*“ (Praakli, 1946, lk 41). Loogiliselt võttes ei tekita esitatud lause mingisuguseid tundeid. Kuid K. Praakli kasutab teises harjutuses, kus on vaja märkida alus, öeldis ja täiendid, näitelauset: „*Punaarmee võitis fašistliku Saksamaad*“ (Praakli, 1946, lk 18). Kui arvestada harjutuses nõutavat ülesannet, siis selle lause juures on vaja juba põhjalikumalt mõelda ja see võib tekitada õpilasele vale mälupildi kui ka vale arusaama.

Ka on Karl Praakli iseloomustanud oma 1946. aastal ilmunud Eesti keele õpikus V klassile, Punaarmeed/Nõukogude armeed kui võidukat ja halastamatut armeed. „*Vapper Punaarme purustas Saksamaa lõplikult*“ (Praakli, 1946, lk 25). Praegusel hetkel tundub see põhikooli õpilastele esitatud väide, kui raamatu autori enda hinnang ja kontekstist välja rebitud. Nimelt kui vaadata puhtast lauset, siis selle esmane sõnum on see, et Punaarmee on Saksamaaga võidelnud pikka aega. Ja olnud temast koguaeg võitluses üle ning nüüd otsustati anda viimane purustav löök.

Sarnaselt vahetult pärast sõda ilmunud õpikutega kujutati ka 1950. aastate alguses Punaarmeed/Nõukogude armeed, kui rahva kaitsjat ning vabaduse hoidjat. 1950. aastal ilmunud „Eesti keele õpik ja lugemik I klassile“ kasutati õpiku harjutuses teksti: „*Nõukogude armee kaitseb meie kodumaad ja meie piire vaenalase eest. Nõukogude armee on võimas ja võitmatu. Nõukogude rahvas armastab oma armeed. Au nõukogude rahvale! Au Nõukogude Armeele! Au suurele Stalinile*“ (Bachmann, Janno, Rebane, Salun, 1953. lk 60). Selles esimese klassi õpikus luuaks positiivne kuvand Nõukogude armeele ja kinnitatakse, et nõukogude rahvas armastab oma armeed. Propagandistlike loosungite levitamist ja arusaamade kujundamist alustati juba väga varases eas.

Mis puudutab Punaarmee kuvandi loomist, oli 1953. aastal avaldatud õpik (võrreldes 1946. aastal ilmunud õpikuga „Esimesed vaod“) rohkem struktureeritud ja eesmärgipärasem. 1946. Aasta õpiku „Esimesed Vaod“ Punaarmee käsitlused tunduvad olevat nõ hädapärased, et õpik vastaks ideoloogiliselt kehtivatele nõudmistele.

Tuntud kommunistliku ideoloogia juurutaja Kristjan Kure, ei käsitlenud üllatuslikult vahetult pärast sõda Punaarmeed/Nõukogude armeed. Kuid 1950. aastal ilmunud õpik „Eesti keele grammatika süntaksi II osa ja semasioloogia, Keskkooli X klassile, Õpetajate seminaridele ja Instituutidele“ käsitles Punaarmeed/Nõukogude armeed palju. Üldkäsitus jäi samaks, nagu varasemalt mainitud õpikutes – Punaarmee/Nõukogude armeed kui võitmatu kaitsja vabastaja. Seda kuvandit iseloomustab K. Kure kasutatud väide: „*Kui Nõukogude armee oli purustanud Saksa fašistliku sõjaväe, said kõik orjastatud Euroopa rahvad vabaks*“ (Kure, 1950, lk 19). Siinkohal jätab õpiku autor lahtiseks, millised rahvad said orjusest vabaks ja jätab mulje nagu need rahvad said oma iseseisvuse tagasi.

Kristjan Kure kirjutas samas õpikus nõukogude inimeste tänulikkusest tähtsaima juhi vastu: *Me mõtleme tänutundega sellele inimesele, kes juhtis Nõukogude Liidu rahvaste Suurt Isamaasõda ja organiseeris võidu inimkonna jõledamate vaenlaste üle*“

(Kure, 1950, lk 35). Esitatud mõttes on käsitletud Stalinit. On näha, et Kure üritas luua arusaama, et ühiskond kohtleb punaarmeele kangelastena. Seda iseloomustab Kure lause:

„Neli aastat Nõukogude armees sõdinud, võis ta nüüd palju jutustada rindeelust ja Isamaasõja kangelastest“ (Kure, 1950, lk 55). Sarnaselt Nõukogude Kooli ja Nõukogude Õpetaja artiklitega Kristjan Kure kasutas sarnaseid propagandistlike võtteid, et tekitada õpiku kasutaja seas vaele arusaamadel põhinev kujutus. Esitatud näited on peamiselt pärit õpikutest leiduvatest proosatekstidest, mis ei peagi viitama ühelegi allikale, kuid sellest tulenevalt puudub ka objektiivsus.

3.3. Punaarmee/Nõukogude armee eetilise kuvand

Erinevalt Nõukogude Kooli ja Nõukogude Õpetaja artiklitest pühendati eesti keele õpikutes teatud määral tähelepanu ka Punaarmee/Nõukogude armee eetilisele. Näiteks oli Käisi aabitsas „Esimesed vaod“ proosatekst: *„Ära nuta poju! Meie mehed jõuavad sakslastele järele ja toovad su ema ja õe tagasi. Trööstisid punaarmeele poiss. Nad andis Heinole saia ja kompvekke“* (Käis, 1946, lk 39). Sellega taheti näidata Punaarmee/Nõukogude armeed kaastundlikuna ja heategijana. Sarnaseid käsitusi õpikutes sellisel kujul rohkem ei olnud.

Kure käsitles samuti oma keskkooliõpikus nõukogude sõjaväge väga kõrge moraaliga armeena: *„Sõjakäigu vältel demonstreerisid meie sõdurid ja ohvitserid oma kõrget poliitilis-moraalset taset julgust surmapõlgust ohvrimeelsust eeskujulikkust lahingulist ettevalmistust eelkõige aga suurt pealetungiindu ja algatusvõimet ühes oskusega osavasti manööverdada lahinguväljal et haarata piirata või hävitada vaenlase elavjõude ja kahjutus teha tema lahingutehnikat“* (Kure, 1950, lk 173). Harjutuse eesmärk on lisada esitatud tekstile puuduvad kirjavad märgid.

Selle tekstiga püüti ilmselt õpilastele selgitada, et Punaarmee/Nõukogude armee on võimekas ning kõik Punaarmee/Nõukogude armeega seotud isikud on kõrge moraaliga ja kangelased.

3.4. Nõukogude rahva suhtumine Nõukogude armeesse

Õpikute eesmärk oli kasvatada nõukogude võimule lojaalseid kodanikke, kes austaksid muuhulgas ka riigi sõjaväge. Sellest tulenevalt käsitleti õpikutes ka rahva positiivset suhtumist Punaarmeesse/Nõukogude armeesse. Seda iseloomustab hästi näiteks Karl Praakli 1946. aasta õpiku lausenäide. Harjutuse ülesanne oli kriipsu asemele kirjutada sobiv pöörd sõna muude ja tõmmata alusele üks ja öeldisele kaks joont: „*Meie pioneerid _____ tubli punaarmee lase perekonda abistada*“ (Praakli, 1946, lk 9). Esitatud lausest ilmneb selgesti, et punaarmee last on kujutatud kui austusväärne isik.

Punaarmee/Nõukogude armee käsitlusi õpikutes oli erinevaid, kui üldine kuvand oli positiivne, sõbralik ja kiitev.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö „Punaarmee/Nõukogude armee käsitus stalinismi aja eesti keele õpikutes ja pedagoogilises kirjanduses“ eesmärk oli analüüsida, millised olid Punaarmee/Nõukogude armee positiivse kuvandi tekitamise mustrid tollases pedagoogilises kirjanduses.

Selleks, et mõista vaadeldava küsimuse ajaloolist tausta, selgitati kõigepealt ajalookirjanduse põhjal Nõukogude sõjaväe ajaloolist arengut Punaarmeest Nõukogude armeeks ning eestlaste seoseid sellega. Selgus, et eestlased liitusid Teise maailmasõja ajal Punaarmega suuresti kohustuslikus korras. Eesti laskurkorpuse loomine aitas tõsta Punaarmee tähendust eestlaste silmis.

Käesoleva töö uurimisküsimused seonduvad aga haridusalaste tekstide analüüsiga. Ajakirjas *Nõukogude Kool* ja ajalehes *Nõukogude Õpetaja* aastatel 1945-1953 ilmunud artikleid uurides jõeldus, et kõige enam ilmusid armeed käsitlevad artiklid seoses Punaarmee/Nõukogude armee aastapäevaga. Seejuures olid *Nõukogude Õpetajas* ilmunud aastapäevateemalised artiklid Nõukogude Kooli omadest hoopis mahukamad. Üllatavalt puudusid aga Ajakirjas *Nõukogude Kool* Punaarmee/Nõukogude armee käsitlused aastatel 1951-1953.

Ootuspäraselt oli eranditult kõigis kirjutistes kujutatud Punaarmeed/Nõukogude armeed positiivselt nii maailma kui NSV Liidu perspektiivist lähtudes. Kõige tähtsam armeega seonduv küsimus oli aga kaitsemissioon. Ootuspäraselt domineeris isikutest Stalin, kuid ootamatu oli asjaolu, et teistest sõjaväega seotud tegelastest nimetati ainult kahte eestlast, Arnold Meri ja Endel Puuseppa. Võib jõeldada, et eestlastest nõukogude sõjaväelaste kaudu taheti tõsta siinse rahva lugupidamist nõukogude armee vastu.

Teise uurimisküsimusena analüüsiti antud perioodil (1946-1953) ilmunud eesti keele õpikuid. Ootuspäraselt oli sarnaselt ajakirjandusega ka õpikutes Punaarmee kuvand positiivne. Sarnaselt *Nõukogude Kooli* ja *Nõukogude Õpetaja* kirjutistele oli ka õpikutes ühendava joonena Punaarmee/Nõukogude armee kujutamine rahvaste vabastaja ja piiride kaitsjana ning samuti tunnustati armee edukuses eelkõige Stalinit. Kokkulangevused pedagoogilises ajakirjanduses ja õpikutes esitatud kuvandis Punaarmeest/Nõukogude armeest (sh kaitsemissiooni esiletõstmine) viitavad ühiskonnas üldlevinud seisukohtadele. Tuleb rõhutada,

et tollastes eesti keele õppeprogrammides nimetati vajadust teha patriootilist kasvatustööd, kuid ei nimetatud eraldi Punaarmeed/Nõukogude armeed.

Lõpetuseks võib stalinistliku pedagoogilise kirjanduse ja õpikute põhjal võib järeldada, et kasvatuses oli väga olulisel kohal positiivsete hoiakute kujundamine sõjaväe suhtes. Hoolimata riigikorrast on oma riigi suhtes lojaalsuse ning sõjaväge austavate hoiakute kujundamine alati olulisel kohal.

Käesolev bakalaureusetöö uuris antud teemat sissejuhatavalt. Järgmistes uuringutes võiks vaatluse alla võtta nii kõik antud perioodil ilmunud eesti keele ja kirjanduse kui ka teiste humanitaar- ja sotsiaalsainete õpikud.

Summary

The Red Army/Soviet Army approaches the Estonian language textbooks and pedagogical literature in Stalinist era

Stalinist era investigation is an important research topic. The Red Army/Soviet Army was considered to be very important by the Soviet regime. Year 2015 70 years passed from the end of World War II and therefore the author of this work wanted to investigate what was the image of Red Army/Soviet Army in textbooks and pedagogical literature.

The aim of this study was to analyze what were the Red Army/Soviet Army positive image generation patterns in pedagogical literature.

This study consists of three parts. The first part introduces the Red Army/Soviet Army in general. The second part concerns published articles from magazine "Soviet School" and the newspaper "Soviet Teacher" that talked about the Red Army/Soviet military activities. Also what was the image, that was shown to the people. In the third part the author describes the Estonian language textbooks and shows how the textbook authors created positive image about Red Army/Soviet Army.

As expected, all the writings about Red Army/Soviet Army showed a positive image about the army. It can be concluded that the Soviet regime wanted to raise our people through the compliments of the Red Army/Soviet Army.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korreptselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Karl Paas

26.05.2015

Kasutatud kirjandus

Album Academicum Universitatis Tartuensis (s.a.). Külastatud aadressil

<http://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/site/aut>.

Bachmann, H.; Janno, E.; Rebane, S.; Salun, E. (1953). *Eesti keele õpik ja lugemik I klassile*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Eesti ajalugu VI Vabadussõjast taasiseseisvumiseni (2005). Peatoim. S.Vahtr. Tartu: Ilmamaa.

Jantson, Signe ; Vahtra, Milvi ; Kaasik, Imbi (2008) Tallinna Tehnikaülikooli

Kaasik, P. (2012). Eesti NSV liiduvabariiklikud sõjaväeasutused ja rahvusväeosad. *Eesti Ajalooarhiivi Toimetised* 19 (26), lk 438-439.

Keskkooli õppekavad (1946). Eesti keel, kirjandusõpetus. Tallinn.

Koduloolised tähtpäevad (s.a.). Külastatud aadressil

<http://raplark.ee/joomlademo/pildigalerii/4-pilte-raamatukogust/detail/8-vaateid-raamatukogust.html?tmpl=component>.

Käis, J. (1946). *Esimesed Vaod*. Tallinn: Pedagoogiline Kirjandus.

Praakli, K. (1946). *Eesti keele õpik V klassile*. Tallinn: Pedagoogiline Kirjandus.

Kaljumäe, V. (1948, nr. 7), Nõukogude armee – rahvaste sõpruse armee. *Nõukogude Õpetaja*, lk 2.

Kalmus, V.; Masso, A. Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>.

Kure, K. (1950). *Eesti keele grammatika süntaksi II osa ja semasioloogia*. Keskkooli X klassile, Õpetajate seminaridele ja Instituutidele. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Käis, J. (s.a.). Johannes Käis – virtuaalne teabevärv. Külastatud aadressil

<http://www.htk.tlu.ee/kais>

Luts, K. (2012). Eestlastest ohvitserid NSV Liidu relvajõududes pärast Teist maailmasõda, *Eesti Ajalooarhiivi Toimetised* 19 (26), lk 459.

- Laidsalu, V. (1953). Rahu ja rahvaste vabaduse armee. *Nõukogude Õpetaja*, nr. 8, lk 2.
- Moskovski, V. (1951). Rahu ja julgeoleku valvur. *Nõukogude Õpetaja*, nr. 8, lk 3.
- Meie kodumaa piiride ustav kaitsja (1952). *Nõukogude Õpetaja*, nr. 8, lk 1
- Noormets, T; Nõmm, T; Ojalo, H.; Raidla, O.; Rosenthal, R.; Taavet, T.; Õun, M. (2007) *Korpusepoisid - Eesti sõjamehed 22. eesti territoriaalkorpuses ja 8. eesti laskurkorpuses Teises maailmasõjas aastatel 1940-45*, Tallinn: Eesti Akadeemiline Sõjaajaloo Selts.
- Nõukogude armee – vabaduse ja rahu kaitsja (1950). *Nõukogude Õpetaja*, nr. 8, lk 2
- Nõukogude rahva võidukas armee (1949). *Nõukogude Õpetaja*, nr. 7, lk 1
- Nõukogude armee ja merelaevastiku 31. aastapäevaks (1949). *Nõukogude Kool*, nr.2, lk 75
- Nõukogude armee ja merelaevastiku 31. aastapäevaks (1949). *Nõukogude Kool*, nr.2, lk 76
- Nõukogude armee 30-ndaks aastapäevaks (1948). *Nõukogude Kool*, nr.2, lk 58
- Nõukogude armee 30-ndaks aastapäevaks (1948). *Nõukogude Kool*, nr. 2, lk 60
- Nõukogude armee 30-ndaks aastapäevaks (1948). *Nõukogude Kool*, nr. 2, lk 57-60
- Punaarmee 29. Aastapäevaks (1947). *Nõukogude Kool*, nr. 2, lk 57
- Raudsepp, A. (2005). *Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV Eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944-1985*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Raudsepp, A.; Veski, K. (2015). Vaenlase ja kangelase kuvand eestikeelsetes originaalõpikutes. *Eesti Ajalooarhiivi Toimetised* 23 (30), lk 200-217.
- Salo, U. (2005). *Eesti kaitseväge valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Tallinna Tehnikaülikooli professorid läbi aegade*. Külastatud aadressil <http://digi.lib.ttu.ee/i/?926>
- Uibo, A. (1945 , nr 1). Punaarmee väeramatu võimsuse alused. *Nõukogude kool*, lk. 33.
- Võtta väärilt vastu Nõukogude armee 30. aastapäev (1948). *Nõukogude Õpetaja*, nr. 6, lk 3

Õunapuu, L. (2012). *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. Külastatud aadressil <https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/27764/index.html>.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Karl Paas (sünnikuupäev: 05.07.1990)

Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Punaarmee/Nõukogude armee käsitus stalinismi aja eesti keele õpikutes ja pedagoogilises kirjanduses“, mille juhendajad on lektor Karmen Trasberg ja dotsent Anu Raudsepp.

1. Reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 26.05.2015